

AGHA IBRAHIM AKRAM
(Pakistan)

Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja u južnoj Aziji

Naglašavanje bezbednosti

U stvaranju pokreta nesvrstanosti, neposredno ili posredno, naglasak je stavljen na bezbednost. Nacije koje nisu želele da budu umešane u borbu između dva bloka i supersila za sticanje premoći morale su se spasavati od posledica te borbe. Blokovi sila bi rado uvukli ostali deo sveta u svoj međusobni sukob, bilo kao saveznike ili pomagače i sledbenike, a to ne bi bilo u interesu onih koji bi na taj način u taj sukob bili uvučeni. Pokret je nastojao da osigura bezbednost zemalja »trećeg sveta« i drugih zemalja koje su imale iste ciljeve, u odnosu na uvlačenje u sukob između svetskih sila, koje bi štetilo manjim silama.

Bilo bi zanimljivo zamisliti na koji način bi se drugi svetski rat odvijao i koliki obim uništenja bi bio da je tada postojao pokret nesvrstanosti. Bio je to evropski rat, koji je otpočeo Hitler, sa čisto nemačkim interesima i motivisan čudovišnom filozofijom rasne superiornosti. Taj rat se vodio usled reagovanja Francuske i Britanije, iz nacionalističkih i imperijalističkih razloga, bez obzira na njihove priče o demokratiji i slobodi. One su htele da očuvaju do tada postojeći odnos snaga, da ne bi izgubile svoju moć, prestiž i prosperitet. I te sile su čitav svet uvukle u svoju suludu borbu. Da je tada postojao pokret nesvrstanosti, da li bi njene članice dozvolile da budu eksploatisane i uvučene u drugi svetski rat? Veoma je verovatno da to ne bi dozvolile.

Bezbednost koju je pokret nesvrstanosti zamislio za svoje članice bila je široka i sveobuhvatna. Ona je obuhvatala mnoge aspekte

potreba, u odnosu na mnoge vrste opasnosti i pretnji. Postojala je neposredna pretnja upotrebom oružanih snaga, u odnosu na koju je bila potrebna odbrana, i zemljama »trećeg sveta« je bila potrebna pomoć da bi se mogle suprotstaviti toj pretnji. Postojala je eksploatacija od strane blokova sila koji su koristili manje nacije kao svoje zastupnike ili predstavnike u svojim međusobnim sukobima. Izvodili su ekonomsku agresiju protiv bespomoćnih zemalja proizvođača sirovina, s ciljem da ih obore na kolena i da ih, bez ispaljivanja ijednog metka, dovedu praktično do gubljenja suvereniteta. Pokret nesvrstanosti bi u svemu tome pomagao svojim članicama.

Od vojnih sukoba posle drugog svetskog rata stradao je »treći svet«. Evropa i severna Amerika su živele u miru, zaštićene merama, kako političkim tako i vojnim, koje su preduzele radi sprečavanja izbijanja ratnih požara na svojim teritorijama, koji bi ugrozili njihove interese. Ali, ti požari su besneli u »trećem svetu«. Posle 1945. godine bilo je preko 150 ratova, a nijedan od njih nije vođen u Evropi ili severnoj Americi.

Zemlje »trećeg sveta« su bile gurane u rat radi postizanja interesa supersila. One su bespomoćno posmatrale kako njihove teritorije i narodi postaju žrtve agresije ili eksploatacije od velikih sila. Njima je puštana krv radi interesa velikih sila, dok su se te sile uzdržavale od neposredne međusobne konfrontacije u ratnim dejstvima. Vijetnam, Avganistan, Grenada i mnoge druge zemlje primeri su žrtava država-grabljivica.

Regionalni agresori

Pokret nesvrstanosti nije imao teškoća u postizanju konsenzusa o svetskim pitanjima, kao što su razoružanje, uspostavljanje zona na kojima nema nuklearnih oružja, dijalog Sever — Jug i prestrukturiranje međunarodnog ekonomskog poretka. Međutim, na regionalnom nivou, neke nesvrstane zemlje južne Azije odbacuju inicijative svojih suseda o uspostavljanju zona mira i o uravnoteženom smanjenju oružanih snaga i naoružanja. Očigledno je da je pokret nesvrstanosti do sada bio jači na rečima, a slabiji u pogledu preduzimanja konkretnih akcija u mnogim od takvih pitanja. Mnoge nesvrstane zemlje teže postizanju svojih uskih nacionalnih interesa, suprotno idealima pokreta, i to ih dovodi u sukobe sa susednim nesvrstanim zemljama.

Od osnivanja pokreta nesvrstanosti, pre 27 godina, došlo je do mnogih promena. Tada su supersile i blokovi sila, sa svojim globalnim ambicijama, bili jedini faktor koji je ugrožavao svetski mir. Grabljivice su bile samo oni. Kasnije se videlo da su, mada se međusobno nisu borili neposredno, koristili manje i osetljive zemlje kao svoje predstavnike i zastupnike, radi postizanja svojih interesa primenom vojnih sredstava. Sve te bespomoćne i tako korišćene zemlje pripadale su »trećem свету«. Danas, međutim, postoje u raznim regionima lokalne grabljivice, često i same nesvrstane, koje sprovode agresivnu politiku. Za njihove manje susede je opasnost od tih lokalnih grabljivica veća od opasnosti koju za njih predstavljaju blokovi velikih sila.

Danas »trećem свету« džinovske države-grabljivice, i same članice pokreta nesvrstanosti, vrše agresiju na svoje manje susede, naročito u južnoj Aziji, dok supersile u takve konflikte nisu neposredno umešane. Pokret nesvrstanosti ne može za takve agresije krivicu preneti na druge.

Ovo je važno uočiti. Patnja je patnja bez obzira na to ko je izazove. Agresija je agresija bez obzira na to odakle potiče — da li od nekog bloka velikih sila ili od neke ambiciozne članice pokreta nesvrstanosti. Agresiju treba obuzdavati, onemogućavati, suprotstavljati joj se i boriti se protiv nje bez obzira na njen izvor.

Regionalne zemlje vide, takođe, da postoji veliki jaz između propovedanja i prakse. Neke nesvrstane zemlje, s jedne strane, osuđuju supersile i njihovo ponašanje, i to bez biranja reči, a s druge strane, sebe ističu kao mini-supersile u svom regionu. Ako je politika s pozicija supersile opasna i zlokobna u slučaju SAD i SSSR-a, opasna je i zlokobna i kada je primenjuje neka velika nesvrstana zemlja.

Slika bezbednosti se u toku poslednje decenije izmenila. Regionalni faktori su postali važniji od globalnih, a pretnje nesvrstanim zemljama sada izgleda da više potiču iz regiona u kojem se nalaze nego od svetskih sila ili blokova sila. Ove druge, ako se uopšte angažuju, više pogoršavaju lokalnu zategnutost nego što je stvaraju.

Nužnosti u domenu bezbednosti

Za mnoge države je pretnja njihovom integritetu i nezavisnosti toliko velika da bezbednost postaje osnovna nužnost i briga njihove politike. Pakistan je jedna od takvih država. Od samog početka svoje

nezavisnosti suočen je s pretnjom u vidu jednog agresivnog suseda. Ta pretnja potiče, na žalost, od onih suseda koji bi trebalo da budu prijatelji i pomagači. Ta pretnja se udvostručila kada su Sovjeti izvršili intervenciju u Avganistanu i kada su jake sovjetske snage okupirale tu zemlju. Tada je Pakistance pretnja bezbednosti Pakistana još više zabrinula.

Zbog te pretnje Pakistan je bio prinuđen da pristupi regionalnim odbrambenim paktovima — CENTO-u i SEATO-u. Ta neprekidna pretnja po nacionalnu bezbednost dovela je i do obnavljanja bilateralnih bezbednosnih aranžmana sa Sjedinjenim Američkim Državama. Pakistan je bio zbog svojih potreba u domenu bezbednosti prinuđen da se približi toj supersili, a za to mu prebacuju baš oni susedi koji su stvorili pretnju po njegovu bezbednost.

Takve regionalne pretnje nesvrstanim zemljama, koje pothranjuju neslaganja unutar regiona nesvrstanih, uzrokuju slabljenje baš onih nacija radi čijeg jačanja i odbrane je pokret nesvrstanosti osnovan. Neslaganja između nesvrstanih povećavaju se kada veće zemlje članice pokreta zauzmu jednostran stav prema nesvrstavanju i tumače ga na načine koji za većinu nesvrstanih nisu uvek prihvatljivi. Neki nesvrstavanje shvataju kao sredstvo za manevrisanje između dva bloka sila, s ciljem da, u težnji za postizanjem sopstvenih nacionalnih interesa, izvuku i dobiju od oba bloka što više. Kada jedna nesvrstana zemlja osudi jednu od supersila zbog njene intervencije u Grenadi, a izrazi odobravanje akcije druge supersile u Avganistanu; kada se pokretu nesvrstanosti daje izvesna socijalistička ili levičarska nota, radi njegovog približavanja socijalističkom bloku — koji se deklarise kao prirodni saveznik pokreta — nismo dovoljno pošten i u odnosu na načela ovog velikog pokreta.

Indija i Pakistan

Indija i Pakistan su protagonisti južne Azije. Sudbinu tog regiona određuju njihove aktivnosti i stavovi, naročito jedne od ovih zemalja u odnosu na drugu. Žalosno je da one nisu mogle postati prijatelji i tragično je da su postale međusobni neprijatelji. Njihova međusobna podozrivost, koja je rezultat njihovog međusobnog četrdesetogodišnjeg konflikta, truje njihove međusobne odnose. Uzajamno strahovanje i nepoverenje u namere suprotne strane dovodi do eskalacije njihovog naoružavanja, koje opterećuje privrede ove dve siromašne zemlje i izlaže ih mešanju i uticajima svetskih sila.

Kad bi Indija i Pakistan mogli živeti u miru i međusobnom prijateljstvu, to bi bilo dobro ne samo za ova dva naroda već i za južnu Aziju u celini. To bi, takođe, imalo određeni stabilizujući efekat na čitavu Aziju i region Indijskog okeana. Međutim, razni naponi koje je Pakistan preduzeo radi popravljavanja stanja odnosa između dve zemlje i smanjivanja rizika izbijanja rata sa Indijom nisu postigli uspeh. Među tim naporima posebno je vredno zapaziti predlog Pakistana da se zaključivanjem jednog ugovora o odricanju od rata — rat zabrani i da se perspektiva izbijanja nuklearnog rata, pa čak i trka u nuklearnom naoružavanju, eliminiše tako što bi obe strane potpisale ugovor o zabrani nuklearnog oružja ili južnu Aziju proglasile zonom bez nuklearnog oružja i prihvatile u potpunosti međunarodne mere obezbeđenja u pogledu nuklearnih objekata u tom regionu. Međutim, reagovanja na te predloge nisu bila povoljna.

Izmena u prilazu

Pokret nesvrstanosti treba da situaciju svojih članica, uključujući tu i njihova strahovanja i probleme, vidi njihovim očima. U svakom pojedinom slučaju treba identifikovati agresora ili potencijalnog agresora, a često je moguće da ustanovimo da agresor nije neka od supersila već neka regionalna sila. Činjenica da i ta regionalna sila pripada pokretu nesvrstanosti ne čini njenu agresiju manje bolnom za njene nesvrstane žrtve.

Mora se shvatiti položaj neke nesvrstane zemlje koja je suočena s pretnjom agresijom (i opet — nije važno odakle ta agresija preti). Svaka nacija ima pravo da se brani i, stoga, da preduzima takve odgovarajuće mere koje će joj omogućiti da se brani. Ako opstanak neke manje nesvrstane države zavisi od njene sposobnosti da naoružanje i opremu dobije od neke od članica jednog od blokova sila, ona ima pravo da na taj način zadovolji svoje potrebe, uz plaćanje odgovarajuće cene.

Ako pojedinačne nesvrstane zemlje mogu postići svoju bezbednost bez ikakvog ograničavanja sopstvene slobode akcije, one tako treba da postupe. To bi bila idealna situacija. Međutim, ako to nije moguće i ako svoju bezbednost mogu postići jedino regionalnom saradnjom, čak i uz zaključivanje regionalnih aranžmana u domenu bezbednosti u odnosu na jače susede koji ih ugrožavaju (što je prema Povelji Ujedinjenih nacija dozvoljeno), to njihovo pravo moraju

drugi poštovati, pa čak ih u tome i podsticati. Treba shvatiti da se slabi udružuju protiv jakih i da istomišljenici združuju svoje oružje kada budu suočeni sa zajedničkim protivnikom. Ako neka država može zajedničkim nošenjem tereta odbrane sa svojim susedima u regionu olakšati sopstveni teret, potpuno je opravdano da na tome insistira.

Pokret nesvrstanosti treba da razvije i regionalni prilaz bezbednosti manjih zemalja — njegovih članica. Taj prilaz treba da bude prihvatljiv i praktičan i treba da uzme u obzir regionalne i lokalne uzroke nebezbednosti. Pokret treba da jasno identifikuje potencijalnog agresora i njegovu žrtvu, drugim rečima — grabljivicu i njen plen.

Kada na bezbednost gleda iz regionalne perspektive, pokret nesvrstanosti bi idealno mogao da utiče na regionalne događaje koji se odnose na bezbednost i identifikovanje pretnje. Ako bi pokret mogao umanjiti lokalnu napetost i spasti potencijalnu žrtvu agresije od agresora, time bi se mogao ponositi. To bi mogao biti razlog za uspostavljanje nekog specijalnog organa koji bi se bavio pitanjima bezbednosti između zemalja članica pokreta nesvrstanosti.

Nuklearno pitanje

U okviru napora preduzimanih za popuštanje zategnutosti u nesvrstanim regionima, postoji jak razlog za razmatranje nuklearnog pitanja i za obezbeđivanje da se nuklearnom zloduhu ne dozvoli pristup u nesvrstani svet. Izvesne velike nesvrstane države, koje osuđuju druge države kad poseduju nuklearno naoružanje, same su razvile sposobnost za proizvodnju tog naoružanja i povremeno prete njegovom proizvodnjom. Pokret nesvrstanosti bi trebalo da učini korake na obezbeđivanju da sve nesvrstane zemlje ostanu nenuklearne i da spoljnim silama ne bude dozvoljeno da se mešaju u miroljubive nuklearne programe njegovih članica.

Pokret posebno treba da obrati pažnju na region južne Azije. Obe veće sile u ovom regionu su stekle sposobnost da proizvedu nuklearnu bombu, a Indija je tu svoju sposobnost već, izvršenjem jedne nuklearne eksplozije, demonstrirala. Ne treba sumnjati u to da će ako jedna od tih država napravi nuklearnu bombu i druga to isto učiniti. To bi, nadalje, vodilo u destruktivnu trku u naoružavanju, radi sticanja jednog oružja za kojim nijedna od njih ništa ima potrebe niti želje da ga upotrebi. Takva trka u naoružavanju mora se preduprediti, a indijsko-pakistansko nuklearno pitanje rešiti.

Načini za postizanje i očuvanje bezbednosti u južnoj Aziji

Pakistan je dao jasne predloge — i ponavljao ih u toku poslednjih nekoliko godina — koji bi, ako bi bili prihvaćeni i primenjeni, poboljšali atmosferu bezbednosti i međusobnog poverenja država u južnoj Aziji. Ove predloge vredi još jednom ponoviti.

a) Indija i Pakistan bi trebalo da potpišu ugovor o odricanju od rata. Mogućnost izbijanja rata osnovni je uzrok zategnutosti između ove dve nacije i uklanjanje tog opterećenja bi veoma mnogo popravilo atmosferu i otvorilo put boljoj saradnji.

b) Indija i Pakistan bi trebalo da potpišu ugovor o nuklearnoj neproliferaciji. Ako se Indija s ovim ne slaže, Indija i Pakistan bi mogli uspostaviti sistem uzajamnog kontrolisanja svojih nuklearnih objekata, radi obezbeđivanja da nijedno od njih neće napraviti nuklearnu bombu. Južna Azija bi mogla da se proglasi zonom bez nuklearnih oružja, tako da se u ovom regionu nuklearna opasnost nikada ne pojavi. U nuklearne elemente koji ugrožavaju ovaj region spadaju i podmornice na nuklearni pogon, kao što je takva podmornica koju je Indija nedavno nabavila.

c) Indija i Pakistan bi trebalo da nivo svojih oružanih snaga zamrznú na današnjem njihovom stanju. To bi izvršilo izvestan uticaj na zaustavljanju trke u naoružavanju i sve većeg narastanja opterećenja blagajni ove dve siromašne zemlje. Posle zamrzavanja nivoa oružanih snaga, između dve države mogu otpočeti razgovori o smanjivanju nivoa tih snaga, na takav nivo da ove dve zemlje prestanu da budu jedna drugoj potencijalna pretnja, a da ipak zadrže dovoljnu vojnu silu za odvracanje agresije izvana.

d) Osnova za preduzimanje navedenih mera može se proširiti ako bi ostalih pet država južne Azije pristupilo ovim aranžmanima između Indije i Pakistana. To bi dovelo do situacije u kojoj se u ovom regionu ne bi dozvolilo da rat podigne glavu, a otvorio bi se put razumnoj saradnji između država koje ga sačinjavaju.

Saradnja u južnoj Aziji u domenima nauke i tehnologije, koja bi služila stvarnim potrebama bezbednosti država u ovom regionu, nije mogućna dok se ne preduzmu navedena četiri koraka ili bar prva tri. Kada se o tim pitanjima postigne sporazum, unutar južne Azije bi bila omogućena znatna međusobna pomoć država u vidu naučne saradnje. Indija je vodeća industrijska sila u regionu i učinila je značajne korake napred u domenima nauke, inženjeringa i tehnologije. Na drugom mestu je Pakistan, a ostalih pet država znatno zaostaju za njima. Indija, a do izvesne mere i Pakistan, mogu

svim zemljama u ovom regionu pomoći da steknu veći nivo bezbednosti, tako što bi im stavili na raspolaganje svoju naučnu stručnost. To je cilj čijem postizanju vredi težiti.

Pouka za druge regione

Sve zemlje južne Azije su nesvrstane, a mnoge od njih su svesne pretnje svom nacionalnom integritetu i suverenitetu. Mada ni faktor supersila nije potpuno zanemarljiv, ove pretnje potiču iz tog regiona. Osećanje sopstvene ugroženosti od suseda dovelo je do nastajanja trke u naoružavanju unutar regiona, koja ometa društveno-ekonomski razvoj i kulturni napredak naroda južne Azije. Ovo, takođe, negativno utiče na naučnu saradnju između nacija u ovom regionu. Ova trka u naoružavanju, a sada i potencijalna nuklearna trka između Indije i Pakistana, stvaraju pogodne prilike za mešanje supersila u unutrašnja pitanja ovog regiona.

Razmirice unutar nesvrstanih regiona, koje služe lokalnim nesvrstanim grabljivicama kao povodi za agresiju, nude i primamljivu priliku grabljivicama koje ne pripadaju pokretu nesvrstanosti. To se danas odnosi na južnu Aziju više nego na bilo koji drugi region sveta.

Analiza situacije u pogledu bezbednosti i odbrane u južnoj Aziji nije izvršena radi ukazivanja na krivca, već radi identifikovanja problema i stvaranja konceptijskog okvira za njeno rešavanje u okviru sredstava kojima zemlje pokreta nesvrstanosti raspolažu. Ovde smo se bavili, pre svega, južnom Azijom, ali se model na koji je ovde ukazano može primeniti i na druge veće regione nesvrstanih zemalja, kao što su Latinska Amerika, Afrika, Bliski i Daleki istok.

Zaključak

U toku poslednjih godina nesvrstane zemlje su shvatile da njihov pokret nije u stanju da svojim članicama pruži bezbednost i sigurnost. Pretnja njihovoj bezbednosti ne potiče samo od velikih država-grabljivica izvan pokreta, već i od onih članica pokreta koje imaju pretenzije na sticanje statusa velike sile i koje prete svojim malim nesvrstanim susedima.

Vreme je da se pokret nesvrstanosti pozabavi pitanjima bezbednosti država njegovih članica, prema onome kako one ta pitanja

vide. Situacija u pogledu bezbednosti se pogoršala, što je dovelo do otežavanja društveno-ekonomskog razvoja manjih zemalja, usled velikih opterećenja koja im nameću odbrana i trka u naoružavanju. To se odnosi i na Aziju i na Afriku i na Latinsku Ameriku.

Verovatno je da će u okviru pokreta nesvrstanosti doći u toku naredne decenije do brzog povećavanja problema bezbednosti regionalne prirode. Trebalo bi da počnemo o tome da razmišljamo i da se pripremamo za nošenje tog tereta — za dobro pokreta nesvrstanosti u celini i za dobro njegovih individualnih članica.